

Ранка Вујовић*

Републички секретаријат за законодавство

ЗАБРАНА ТЕЛЕСНОГ КАЖЊАВАЊА ДЕЦЕ У СРБИЈИ

Сажетак

Разматрајући Други и Трећи периодични извештај Републике Србије о остваривању права деце гарантованих Конвенцијом о правима детета, Комитет Уједињених нација за права детета упутио је нашој земљи 41 препоруку за унапређење дечјих права, међу којима је и препорука о експлицитној забрани телесног кажњавања деце. Препоруком се сугерише потреба да се изричито законом забрани телесно кажњавање деце, да се та забрана прати и спроводи у свим окружењима и да се кроз подизање свести промовишу позитивни, ненасилни и партиципативни начини васпитавања.

Питање допуштености телесног кажњавања деце одавно је тема око које у домаћој општој и стручној јавности не постоји сагласност, а наведеном препоруком је и међу стручњацима који сматрају да је телесно кажњавање деце апсолутно недопустиво, отворено питање степена усаглашености домаћих прописа о правима детета са међународним стандардима и праксом у тој области. И док једни сматрају да је домаћи правни оквир забране злостављања и занемаривања деце сасвим задовољавајући и да је Република Србија, управо уважавајући обавезе преузете потписивањем, потврђивањем или приступањем бројним међународним уговорима о људским правима и правима детета, своје унутрашње законодавство у пуној материји ускладила са

* Имејл-адреса: ranka.vujovic@gmail.com.

захтеваним међународним стандардима, на нивоу појединих институција и тела задужених за праћење стања у области људских права и права детета провејава став да у нашој земљи телесно кажњавање деце ипак није законом забрањен начин васпитавања.

Сврха овог рада јесте да представи, анализира и критички преиспита важеће прописе којима су у Републици Србији уређена права детета на достојанство и физички интегритет и да подстакне научну и стручну расправу о проблематичним подручјима правног регулисања предметног питања. Ово је важно и са аспекта унапређења садржине будућег закона о правима детета и заштитнику права детета, чији је нацрт недавно упућен на јавну расправу.

Кључне речи: права детета, родитељско право, достојанство, физички интегритет, телесно кажњавање, понижавајући поступци и казне, злостављање

ПРАВО ДЕТЕТА НА ДОСТОЈАНСТВО И ФИЗИЧКИ ИНТЕГРИТЕТ *DE LEGE LATA*

У правном систему Републике Србије деца уживају људска права примерено свом узрасту и душевној зрелости. Уставне норме о људским и мањинским правима тумаче се у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење. Јемства неотуђивих људских и мањинских права у Уставу Републике Србије из 2006. године служе очувању људског достојанства и остварењу пуне слободе и једнакости сваког појединца у праведном, отвореном и демократском друштву, заснованом на начелу владавине права.

Генерално, пред Уставом и законом сви су једнаки. Људско достојанство је неприкосновено и сви су дужни да га поштују и штите. Неприкосновен је и људски живот. Свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације. Свако коме је повређено или ускраћено неко људско или мањинско право зајемчено Уставом има право на судску заштиту, као и

право на уклањање последица које су повредом настале (Ustav Republike Srbije 2006, čl. 21–24).

Уставом се експлицитно гарантује неповредивост физичког интегритета, а прописује се и да нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању (Ustav Republike Srbije 2006, čl. 125. st. 1. и 2). Мада се израз „нико” односи на сва лица, без изузетка (па тако обухвата и децу), Устав садржи и посебне одредбе о заштити деце од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања и прописује да се права деце и њихова заштита уређују законом (Ustav Republike Srbije 2006, čl. 64. st. 3. и 4).

Устав Републике Србије прописује, такође, да су потврђени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права део јединственог домаћег правног поретка (Ustav Republike Srbije 2006, čl. 16. st. 2. и čl. 194. st. 1. и 4). Међу тим прописима, за тему овог рада значајна су два пакта и неколико универзалних и регионалних конвенција о којима ће у наставку бити више речи, које је Србија ратификовала, односно којима је приступила и које се, као део њеног унутрашњег права, непосредно примењују.

Први међу пактовима – *Међународни пакт о грађанским и политичким правима* из 1966. године прописује да „нико не може бити подвргнут мучењу или свирепим, нехуманим или унижавајућим казнама или поступцима” и обавезује државе чланице да поштују и да јемче да се права призната у том пакту остварују без икаквог разликовања по било ком основу (ICCPR 1966, Art. 2, 3, 7).

Други универзални документ истог степена обавезности, усвојен на истој седници Генералне скупштине Уједињених нација када и горе наведени пакт – *Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима*, поред основних принципа који важе за оба наведена документа, посебно прописује да су државе уговорнице дужне да признају да најшира могућа заштита и помоћ треба да се пружи породици, која је природна и основна ћелија друштва, посебно за њено заснивање и за време док је породица одговорна за издржавање и одгој деце о којој се стара (ICESCR 1966, Art. 7, 10, 11).

Са листе потврђених међународних конвенција које су донете под окриљем Савета Европе, а којима се уређују питања поштовања достојанства и заштите физичког интегритета детета најзначајнија, свакако, јесте *Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода*, која прописује да „нико не сме бити подвргнут мучењу, или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању” (ECHR 1950, Art 3).¹

Овом конвенцијом установљен је и *Европски суд за људска права*, који данас представља најделотворнији оквир за заштиту људских права (укључујући и права детета) у 47 држава чланица Савета Европе. Европски суд за људска права је у бројним актима у којима је разматрао случајеве кршења права детета из породичних односа изражавао становиште да су државне власти дужне да се умешају у породичне односе онда када родитељи својим поступцима угрожавају своју децу, како би испуниле своју позитивну обавезу да заштите *физички и морални интегритет деце*. Одлуке у којима су садржани ставови и стандарди које је кроз своју богату праксу развио тај суд, осим што представљају путоказ правосудним системима држава чланица Савета Европе у заштити права гарантованих Конвенцијом, постале су и значајан извор права, али и посебан правни основ за улагање ванредних правних средстава у домаћим судским поступцима (видети ZPP 2018, чл. 426. таč. 11).

Од универзалних међународноправних докумената који су постали саставни део нашег унутрашњег правног поретка, највећи значај за унапређење и заштиту дечјих права свакако припада *Конвенцији о правима детета*, уговору међународног права који по први пут дефинише права детета као посебну категорију људских права, и који, истовремено, има и обавезујући карактер за земље потписнице.² Конвенцији о

1 Из корпуса људских права који су у вези са забраном телесног кажњавања детета у породичној средини су и одредбе *ECHR* о праву на поштовање породичног живота, уз истовремену забрану јавним властима да се мешају у уживање тог права, осим ако је такво мешање „у складу са законом и ако је то неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других” (ECHR 1950, Art. 8.1).

2 Усвајању ове конвенције претходило је доношење *Декларације о правима детета* (United Nations General Assembly [UNGA], A/RES/1386(XIV)). Декларација садржи преамбулу и десет принципа, успостављених Повељом Уједињених нација, потврђујући тако да се принципи

правима детета обухвата целокупни опсег људских права који утврђује као права детета – грађанска, политичка, економска, културна и социјална, међу којима су за разматрање питања забране телесног кажњавања од посебног значаја одредбе које обавезују државе чланице да предузимају „све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуалну злоупотребу, док је на бризи код родитеља, законитих старатеља или неког другог лица коме је поверена брига о детету” (CRC 1989, Art. 19. 1). Дужност државе је да обезбеди да „ниједно дете не буде изложено мучењу или другим окрутним, нељудским или понижавајућим поступцима или казнама” (CRC 1989, Art. 37. (a)). Државе су, такође, обавезане да детету обезбеде такву заштиту и бригу која је неопходна за његову добробит, узимајући у обзир права и обавезе његових родитеља, законитих старатеља или других појединаца који су правно одговорни за дете, и да, у том циљу, предузимају све потребне законодавне и административне мере (CRC 1989, Art. 3. 2. and Art. 4).

Дужност државе је и да предузима све ефикасне и одговарајуће мере за „укидање традиционалне праксе која штети здрављу деце”, укључујући и одговарајуће мере „како би се дисциплина у школама могла спроводити на начин који је у складу са људским достојанством детета” (CRC 1989, Art 24. 3 and Art. 28. 2).³ Према Конвенцији, такве заштитне мере треба

заштите људских права једнако односе и на дечја права. Посебан значај Декларације о правима детета огледа се у експлицитно изнетом ставу да су детету, због његове физичке и психичке незрелости, потребне посебна нега и заштита, укључујући одговарајућу правну заштиту, пре као и после рођења (UNGA, A/RES/1386(XIV), Preamble). Иначе, прва Декларација о правима детета донета је давне 1924. године, под окриљем Лиге народа. Том приликом успостављен је и Комитет за заштиту детета. Међутим, то тело је више од пола века било пасивно, а одредбе Декларације остале су само „мртво слово на папиру”. Тек друга Декларација о правима детета из 1959. успоставља принципе на којима, три деценије касније, настаје каталог права детета уоквирен у једном обавезујућем документу – Конвенцији о правима детета.

3 Комитет за права детета је у више наврата изражавао забринутост због упорне праксе спровођења физичког кажњавања у јавним и приватним школама многих земаља упркос постојању законских забрана, као нпр. у Канади, Јапану, Зимбабвеу, Сирији, Гватемали, Нигерији, Енглеској и Велсу, Сенегалу и др. (United Nations Children’s Fund [UNICEF] 2002, 424–426; UNICEF 2007, 79–80). На свом 75. заседању Комитет је за чак седам земаља издао препоруке које су се односиле на увођење законске забране телесног кажњавања деце (Антигви и Барбуди, Бутану, Камеруну, Либану, Катару) односно на ефикасно спровођење прописане

да обухвате, по потреби, ефикасне поступке за установљивање социјалних програма за обезбеђење подршке неопходне детету и онима којима је поверена брига о детету, као и остале облике спречавања, утврђивања, пријављивања, прослеђивања, истраге, поступања и праћења случајева злостављања детета и, по потреби, обраћања суду (CRC 1989, Art. 19. 2).

С обзиром да примена уставних начела и међународних стандарда и принципа најчешће захтева операционализацију кроз конкретне законске норме којима се ближе уређује начин њиховог остваривања, наведени конвенцијски захтеви конкретизовани су кроз одредбе националних прописа који уређују различите области у којима се остварују права детета. Тако, *Закон о основама система образовања и васпитања*, полазећи од основних начела утемељених у наведеним актима, промовише ненасилно понашање, захтева нулту толеранцију на насиље и експлицитно забрањује физичко кажњавање деце у основним и средњим школама и предшколским установама (ZOSOV 2019, чл. 8. таč. 2; чл. 9. таč. 11; чл. 79. ст. 2. таč. 4; чл. 99. ст. 1. таč. 3; и чл. 111), док забрану насилног понашања и злостављања у ученичким домовима прописује *Закон о ученичком и студентском стандарду*. Према ЗОСОВ, у свим установама у систему образовања забрањено је физичко, психичко, социјално, сексуално, дигитално и свако друго насиље, злостављање и занемаривање деце тј. ученика, при чему се забрана односи и на родитеље, а под физичким насиљем, између осталог, подразумева се и физичко кажњавање. Нешто другачију дикцију имају одредбе ЗУСС. Наиме у чл. 36. ст. 3. тог закона прописано је да је у установи забрањено вређање, насилно понашање и злостављање, при чему правила понашања у установи ближе прописује управни одбор установе (ZUSS 2019, чл. 35. ст. 3). Наставнику, васпитачу и стручном сараднику који прекрши ову забрану одузима се радна дозвола (лиценца) и изриче мера престанка радног односа (ZOSOV 2019, чл. 150. ст. 1. таč. 2; и чл. 166. ст. 5. и ZUSS 2019, чл. 67а ст. 1. таč. 2), 3) и 4). Родитељу који прекрши ову забрану судија за прекршаје може изрећи новчану казну у распону од 30.000 до 100.000 динара (ZOSOV 2019, чл. 195),⁴ а установи и одговорном лицу у

забране телесног кажњавања деце – Румунији и Монголији (United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights [ОНЧР] 2017).

4 Родитељ детета које борови у дому ученика има обавезу да поштује прописана правила

установи, који одмах не поднесу пријаву надлежном органу када се код детета и ученика примете знаци насиља, злостављања или занемаривања и не предузму друге прописане мере, следе прекршајне санкције у виду новчаних казни у распону од 100.000 до 1.000.000 за установу, односно од 25.000 до 100.000 за одговорно лице установе, а за директора дома ученика у ком је дошло до угрожавања или омаловажавања ученика – од 10.000 до 50.000 динара (ZOSOV 2019, чл. 191. ст. 1. таč. 8 i ст. 2; i ZUSS 2019, чл. 95. ст. 1. таč. 7 i ст. 2). Садржај превентивних и интервентних активности и начин њиховог спровођења, као и начин на који се врши процена ризика и реализује заштита деце од насиља, злостављања и занемаривања у васпитним и образовним установама, утврђује се протоколом који доноси министар просвете.⁵

Систем социјалне заштите у Србији, такође, препознаје дете као корисника заштите увек „када му је услед породичних и других животних околности, угрожено здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не може да достигне оптимални ниво развоја, а нарочито [...] ако постоји опасност да ће постати жртва или ако јесте жртва злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације, односно ако су му физичко, психичко или емоционално благостање и развој угрожени деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њему непосредно стара” (ZSZ 2011, чл. 41. ст. 2. таč. 6). И у установама социјалне заштите, као и код других пружалаца услуга социјалне заштите законом је, између осталог, изричито забрањен сваки облик насиља над корисником, као и „физичко злостављање и друга поступања која нарушавају здравље, достојанство и развој детета”, а поступање запослених супротно овим забранама сматра се повредом радне обавезе у смислу закона којим се уређује рад (ZSZ 2011, чл. 151. ст. 1. i 2).

И док је родитељима експлицитно забрањено да физички кажњавају своју децу док она борава у школама, домовима ученика или предшколским установама, поставља се питање

понашања у установи (ZUSS 2019, чл. 15а ст. 1. таč. 5), а уколико их прекрши прекршајни суд му може изрећи новчану казну у распону од 5.000 до 100.000 динара (ZUSS 2019, чл. 96а).

5 Полазећи од овлашћења из чл. 111. ст. 12. ЗОСОВ (ZOSOV) министар просвете донео је 2019. Правилник о Протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање. Наведени протокол примењује се и у ученичким домовима.

да ли таква забрана стоји и када се дете налази ван установе – код своје куће или на неком другом месту.

Као што се из прописа о социјалној заштити може закључити, социјалне службе дужне су да делују увек када је дете жртва злостављања или насиља, без обзира где се оно налази, као и када су „физичко, психичко или емоционално благостање и развој детета угрожени деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њему непосредно стара” (ZSZ 2011, чл. 41. ст. 2. таč. 6). Услове под којима држава у наведеним ситуацијама може (мора) деловати, између осталих, преко социјалних служби, подробније уређују прописи у области породичних односа.

До реформе породичног законодавства 2005. године, и поред тога што су, ратификацијом 1990, у правни систем Републике Србије формално прихваћене одредбе Конвенције о правима детета, права детета нису била призната као његова самостална права, већ су била изведена из дужности родитеља и дете није могло самостално одлучивати о вршењу многих права (Vučković-Šahović i Petrušić 2015, 65). Породични закон редеофинише однос детета и родитеља, тако што посебно уређује права детета и прописује да је родитељско право изведено из дужности родитеља да се о детету старају, ограничавајући његово вршење на меру „која је потребна за заштиту личности, права и интереса детета” (PZ 2015, чл. 67).

Према чл. 62. ст. 1. ПЗ, дете има право на *правилан и потпун развој*. Ради се, заправо, о једном праву детета које има карактер најопштијег принципа који прожима примену свих других права детета. Сва друга права детета и обавезе родитеља (и других лица која у одређеним случајевима имају одговорност према детету) морају се вршити тако да имају за циљ правилан и потпун развој детета. Породични закон посебно нормира право и дужност родитеља да са дететом развијају однос заснован на љубави, поверењу и узајамном поштовању (PZ 2015, чл. 70).

Право детета на родитељско старање изражено је кроз дужност родитеља на активно вршење родитељског права „тако што ће се они лично старати о његовом животу и здрављу” (PZ 2015, чл. 69. ст. 1) и то не било како, већ обезбеђивањем

„најбољих могућих животних и здравствених услова за правилан и потпун развој” (PZ 2015, чл. 62. st. 1).

Породични закон је прописао и експлицитну забрану родитељима да дете подвргавају „понижавајућим поступцима и казнама које вређају људско достојанство” детета, као и дужност родитеља „да дете штите од таквих поступака других лица” (PZ 2015, чл. 69. st. 2).⁶ Како су права и дужности деце и родитеља у корелацији, из наведене забране изводи се право детета на заштиту од „понижавајућих поступака и казни које вређају људско достојанство”, без обзира од кога казне и понижења долазе.

Специфичност родитељско-дечјег односа јесте у томе што се родитељ не може принудити никаквим средствима правне принуде да се о детету стара, а нарочито се не може принудити да се стара у складу са претпостављеним (и захтеваним) стандардима остваривања добробити детета – без понижавајућих поступака и казни и уз поштовање његовог достојанства и његових најбољих интереса. Стога се заштита права детета од „понижавајућих поступака и казни које вређају људско достојанство” остварује кроз различите облике правне интервенције надлежних органа, почев од примене мера превентивног и корективног надзора над вршењем родитељског права – указивање родитељима на недостатке у вршењу родитељског права, упућивање на стручно-саветодавне услуге ради пружања помоћи и подршке у подизању родитељских компетенција и унапређењу квалитета старања о детету (PZ 2015, чл. 79. i 80),⁷ па до издвајања детета

6 Ако родитељи не врше ову своју дужност или ако они сами подвргавају дете понижавајућим поступцима и казнама које вређају људско достојанство, држава је дужна да, преко својих органа, предузме потребне мере ради заштите детета (PZ 2015, чл. 6. st. 2. i 3).

7 Према решењу прихваћеном у нашем праву, орган старатељства је онај експонент државе, заправо социјална служба, којој припада право да предузима мере којима надзире, а тиме и ограничава вршење родитељског права. Орган старатељства обавља превентивни надзор над вршењем родитељског права када доноси одлуке којима омогућава родитељима да врше родитељско право. У оквиру те надлежности спада доношење свих одлука којима се решавају неспоразуми, неслагања, недоумице или недостатак искуства родитеља у вршењу родитељског права, односно доношење одлука без којих, правно, родитељи не би ни могли да обављају нека права и дужности из садржине родитељског права, уз услов да нема веће дисфункционалности у погледу вршења права и дужности из садржине родитељског права. Корективни надзор, пак, подразумева доношење управних аката којима се родитељу изричу мере упозорења или издају одређени налози, као нпр. налог да се подвргне психосоцијалном саветовању у органу старатељства или другој специјализованој установи или се захтева од родитеља да положи рачун о управљању имовином детета. Ако је орган старатељства

из породице и санкционисања родитеља за невршење или несавесно или долозно вршење родитељског права.

Правна заштита у виду радикалног мешања државе у породичне односе може уследити тек након неуспелих покушаја надлежних органа да родитељима пружи помоћ и подршку, осим ако је из околности случаја јасно да је степен угрожености детета такав да се неодложно морају применити најекстремније мере државне интервенције (видети Vujo-
vić i Stevanović 2011, 142–161). Најтежа грађанскоправна санкција која се може применити према родитељу, а с циљем да се заштите личност, права и интереса детета, јесте лишење родитељског права. Том мером се најрадикалније задира у статус родитеља, те је, стога, она и стављена у надлежност суда. Родитељ може бити лишен родитељског права ако то право врши несавесно, ако га злоупотребљава или ако грубо занемарује дужности из садржине родитељског права (Vujo-
vić 2019, 58–59).

Један од видова злоупотребе права родитеља јесте *физичко злостављање детета*. Родитељ злоупотребљава права из садржине родитељског права, између осталог, ако физички злоставља дете (PZ 2015, чл. 81. ст. 2. таč. 1). Физичко злостављање детета може бити не само разлог лишења родитељског права, већ и разлог да се према родитељу примени нека од прописаних мера заштите од породичног насиља. Наиме, дефинишући институт насиља у породици, ПЗ је под насиље, између осталих понашања, подвео и понашање којим један члан породице „угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице” – „наношењем или покушајем наношења телесних повреда”. Штавише, и само „изазивање страха претњом наношења телесне повреде” (члану породице, тј. детету), сматра се насиљем у породици у вези са којим се може тражити судска заштита (PZ 2015, чл. 197. ст. 2. таč. 1).

исцрпео све претходно поменуте мере корективног надзора и оне нису дале задовољавајуће резултате, орган старатељства је законом овлашћен да пред судом покрене одговарајући парнични поступак, подношењем тужбе, с циљем заштите права и интереса детета. Зависно од околности, орган старатељства у тужби може истицати различите правозащитне захтеве, као што су измена одлуке о вршењу родитељског права, лишење родитељског права, одређивање мера заштите од насиља у породици и др.

Околности и разлози долозног понашања родитеља нису од утицаја на могућност одређивања мера судске заштите деце чији је физички интегритет повређен или угрожен понашањем родитеља (Vuјović 2019, 61). Може изгледати невероватно да родитељи који имају макар просечну моралну и менталну зрелост могу свесно наносити штету свом детету. Нажалост, у животу нису непознати ни најтежи облици физичког кажњавања деце. Због тога се такви родитељи, иако они због истих поступака према свом детету могу бити и кривичноправно одговорни,⁸ морају ограничити у даљем вршењу родитељског права, а детету се мора обезбедити одговарајући облик породичне заштите.

Када је реч о кривичноправном аспектима предметног питања, ваља напоменути да ни кривично законодавство не садржи ближе дефиниције појмова који заправо представљају радњу извршења предвиђених кривичних дела, попут „вршења насиља” или „злостављања”, али је дефинисана последица поступања, а она се, према Кривичном закоником, код насиља у породици огледа у угрожавању спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице, па све до тешке телесне повреде, тешко нарушеног здравља и смрти, док из законске формулације кривичног дела злостављања произлази да је потребно да је наступила штета – по развој детета.⁹ У остваривању кривичноправне заштите додатну отежавајућу околност представља и то што у кривичноправној теорији постоји становиште према коме телесно кажњавање

8 Грађанскоправна одговорност за повреду или угрожавање достојанства и физичког интегритета детета не искључује кривичноправну одговорност, будући да физичко кажњавање деце може имати и обележја кривичног дела.

9 Поред кривичних дела чији извршилац или жртва може бити свако лице (попут кривичног дела злостављања и мучења из чл. 137. КЗ или насилничког понашања из чл. 344. КЗ), Кривични законик посебно предвиђа кривичну одговорност за родитеља који *злоставља малолетно дете* (КЗ чл. 193. ст. 2) и који *врши насиље у породици* (чл. 194). Кривичноправна одговорност прописана је на исти начин и за усвојитеља, старатеља и свако друго лице које *злоставља дете*, односно сваког члана породице који *врши насиље*. Према КЗ, кривично је одговоран родитељ, као и сваки други члан породице који *применом насиља, као и претњом да ће напасти на живот или тело*, односно дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање детета. За ово кривично дело, КЗ, зависно од околности (коришћеног оруђа, тежине последица и др.), прописује казну затвора од две до десет година. а ако је дело учињено према малолетном лицу, према КЗ, у питању је квалификовани облик кривичног дела насиље у породици, што захтева строжу санкцију (чл. 194. ст. 3). За извршиоца кривичног дела злостављање детета предвиђена је казна затвора од три месеца до пет година (чл. 193. ст. 2).

детета спада у домен права родитеља на подизање и васпитавање детета (Мијовић 2018, 337), па се у већини ситуација телесног кажњавања детета вршење родитељског права сматра посебним основом искључења противправности, због чега санкција по правилу изостаје.

ПРОБЛЕМ ЗАКОНСКИХ ДЕФИНИЦИЈА

Породични закон, изузев када је реч о насиљу у породици, не уређује садржину других кључних појмова од којих зависи примена прописаних грађанскоправних санкција за родитеље, као што су: „понижавајуће поступање” (PZ 2015, чл. 69. ст. 2), „казне које вређају људско достојанство” (PZ 2015, чл. 69. ст. 2), „физичко злостављање детета” (PZ 2015, чл. 81. ст. 2. таč. 1). За разлику од ових појмова, појам насиља прилично је прецизно дефинисан у члану 197. став 2. ПЗ, према коме се „наношење или покушај наношења телесне повреде”, па и сама претња, односно „изазивање страха претњом наношења телесне повреде”, сматра насиљем у породици, које је изричито забрањено (PZ 2015, чл. 10. ст. 1). Дефиниције појмова као што су „насиље над корисником”, „физичко злостављање”, или „поступања која нарушавају здравље, достојанство и развој детета”, не садржи ни чл. 151. ЗСЗ у ком се ти појмови наводе.

Изостанак прецизног дефинисања наведених појмова условио је постојање различитих теоријскоправних становишта о допуштености телесног кажњавања у сврху васпитавања, па се, тако, појављује и становиште (и то доминантно) према коме из садржине одредбе чл. 69. ст. 2. ПЗ произлази да је дозвољено телесно кажњавање деце од родитеља „ако оно није понижавајуће и не вређа људско достојанство детета”, односно да ПЗ не забрањује изричито телесно кажњавање деце (Рапов 2015, 198; Stevanović 2006, 299).

Уопште, код одређивања садржине законских појмова који суштински представљају правне стандарде, кључну улогу имају практичари. У предметној материји то су првенствено судије и тужиоци, као и стручњаци органа старатељства, којима је закон дао одређена овлашћења код покретања и вођења одговарајућих правозаштитних поступака.

Правни стандарди су појмови „који мењају своју конкретну садржину зависно од сваког конкретног случаја, а ипак остају у суштини исти” (Lukić, Košutić i Mitrović 1999, 435). У различитим периодима друштвеног развоја, као и у различитим срединама не морају имати исто значење. Садржину правних стандарда условљава степен општег културног развоја друштва у ком се ти стандарди примењују као и усвојене етичке норме и принципи. Међутим, оно што је константа јесте да је у датим околностима само једно понашање оно које је допуштено.

Правним стандардима се редовно прибегава у оним ситуацијама код којих је тешко одређеним прецизирањима у самом пропису обухватити све животне ситуације на које се конкретна норма односи, а да се постигне планирани ефекат – с обзиром да је живот увек инвентивнији од законописца. Стога на питање, на пример, која је то казна која „вређа људско достојанство” или шта се сматра „понижавајућим поступањем” према детету, а што је забрањено, одговоре морамо тражити у пракси органа старатељства и у судској пракси, јер то прописи нису прецизирали.

Термине „злостављање”, „насиље” и „повреда достојанства” садрже и прописи који уређују систем образовања и васпитања. За разлику од ПЗ и ЗСЗ, ЗОСОВ у чл. 63. ст. 3. дефинише појам физичког насиља, и то на следећи начин: „Под физичким насиљем, у смислу овог закона, сматра се: физичко кажњавање детета, ученика или одраслог од стране запосленог, родитеља односно другог законског заступника или трећег лица у установи; свако понашање које може да доведе до стварног или потенцијалног телесног повређивања детета, ученика, одраслог или запосленог; насилно понашање запосленог према детету, ученику или одраслом, као и ученика и одраслог према другом ученику, одраслом или запосленом”. Произлази да ЗОСОВ дефинише физичко насиље искључиво за потребе правилне примене одредаба тог закона, при чему под појам физичког насиља експлицитно подводи, између осталог, физичко кажњавање детета, као и телесно повређивање.

Према *Правилнику о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања*

угледа, части или достојанства личности, који је донет на основу овлашћења садржаног у чл. 110. ст. 5. и чл. 112. ст. 4. ЗОСОВ, а примењује се од школске 2018/2019. године, *насиље и злостављање* представљају истоветно понашање и дефинишу се, у смислу тог акта, као „сваки облик једанпут учињеног, односно поновљеног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности учесника у образовању, запосленог и родитеља”. Идентичну дефиницију наведених појмова садржи и недавно донети *Правилник о Протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање*. Овај други, осим насиља и злостављања, додатно дефинише и појам (појмове) физичког насиља и злостављања, и то нешто другачије (уже) у односу на ЗОСОВ: „Физичко насиље и злостављање је понашање које може да доведе до стварног или потенцијалног телесног повређивања детета, ученика или запосленог; физичко кажњавање деце и ученика од стране запослених и других одраслих особа”. Када је о достојанству реч, према првонаведеном правилнику (други нема ту дефиницију) вређање угледа, части или достојанства личности у установи јесте „понашање лица или групе лица које може да има обележја психичког и социјалног насиља или злостављања”. Произлази да су „насиље и злостављање”, „физичко насиље и злостављање” те „вређање угледа, части или достојанства личности” недопуштена понашања (у установи), при чему се сваки од тих (збирно датих) појмова дефинише помоћу другог (тј. других), а утврђује се и последица таквог (таквих) понашања: стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета, односно стварно или потенцијално телесно повређивање детета.

Различитост (неуједначеност) термина који се користе у једном законодавству да би се означио одређени (исти) појам, али и дефинисање једног појма другим који опет упућује на први и тако у круг (*circulus vitiosus*), по правилу доводе до тешкоћа у примени, а још чешће до тога да се неки пропис не примењује, јер је непрецизан и нејасан, а тиме и неспроводив. Тако је са низом израза којима се у домаћим прописима означава телесно кажњавање деце – физичко кажњавање, физичко злостављање,

физичко насиље, наношење телесних повреда, стварно или потенцијално телесно повређивање детета и сл. Као што смо видели, слично је и са појмом достојанства – повреда достојанства личности, понижавајуће поступање, психичко насиље, поступања која нарушавају здравље, достојанство и развој детета.

У правној теорији је општеприхваћена дефиниција према којој се телесно кажњавање одређује као „употреба физичке силе са намером изазивања бола, али без повређивања, ради кориговања или контролисања понашања детета” (Straus and Donnelly 2017, 4). Реч је о томе да овај вид кажњавања детета нипошто не подразумева телесно повређивање. У супротним, ради се о злостављању или о породичном насиљу.

Прецизније дефиниције појмова физичко кажњавање детета и физичко злостављање садржане су и у различитим документима донетим под окриљем специјализованих међународних организација и уговорних тела, који немају законску снагу али су значајна помоћ судској пракси. Међу дефиницијама појма злостављање најзаступљенија је она коју је утврдила Светска здравствена организација 1999, а која је прихваћена и у *Општем протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања*, који је 2005. утврдила Влада Републике Србије.¹⁰ Према наведеним документима, физичко злостављање детета је „оно које доводи до стварног или потенцијалног физичког повређивања детета услед чињења или нечињења за које се разумно може сматрати да спада у домен контроле од стране родитеља или особе која је у положају да има одговорност, моћ или поверење у односу на дете”. У овим документима се истиче да акти физичког злостављања могу бити једнократни или више пута понављани, а последица се огледа у постојању повреде или у могућности да дође до

10 Дефиниције физичког, сексуалног и емоционалног злостављања детета утврдила је Светска здравствена организација на Консултацијама о спречавању злоупотребе деце, одржаним у Женеви, 29–31. марта 1999. (WHO, WHO/HSP/PVI/99.1.) Те дефиниције усвојило је и Међународно удружење за превенцију злоупотребе, занемаривања и злостављања деце, на регионалној конференцији одржаној у Варшави, Пољска, 2003, у завршном документу под називом: „Интерсекторски приступ злостављању деце” (ISPCAN 2003), а исте дефиниције прихваћене су и у *Општем протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања* (Vlada, 5196/2005). Наведени протокол представља својеврсан ходограм, путоказ свим актерима који су укључени у процес заштите деце од злостављања и занемаривања, па су и дефиниције које садржи драгоцене и за праксу органа старатељства и за судску праксу.

физичке повреде детета, при чему треба правити разлику између физичког злостављања и ненамерне озледе, односно физичких знакова и симптома који подражавају намерно озлеђивање али су, у ствари, последица или су потпомогнути органским стањима од којих дете пати. Примери физичког злостављања наведени су у *Приручнику за примену Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања*: ударање детета песницом, кајишем, прутом или другим предметима, шутирање, трешење, дављење, бацање, тровање, паљење, посипање врућом водом или излагање детета деловању вреле паре и сл. (Išpanović-Radojković i dr. 2006).

Осим Светске здравствене организације, предметним питањем на најширем међународном плану бавио се и Комитет Уједињених нација за права детета. У настојању да уједначи законодавни оквир и праксу држава чланица *CRC* када је реч о остваривању права детета на заштиту од свих облика насиља, Комитет је још 2006. усвојио *Општи коментар број 8 о заштити детета од телесног кажњавања и осталих окрутних или понижавајућих облика кажњавања* (UNCRC, CRC/C/GC/8). У том документу, у посебном (III) поглављу које садржи дефиниције појмова који се у документу користе, „телесно” или „физичко” кажњавање дефинисано је као „било које кажњавање у којем се примењује физичка сила и које има за намеру да нанесе изванредан степен бола или неугодности, ма колико да је благ”. Даље се објашњава да у највећем броју случајева то подразумева ударање деце (батине, шамарање, ударање по стражњици) руком или неким средством – бичем, штапом, каишем, ципелом, варјачом, и слично, али може такође да обухвата, на пример, шутирање, дрмусање или бацање деце, гребање, штипање, угризање, вучење за косу или ударање по ушима, приморавање деце да буду у неугодном положају, наношење опекотина, парење деце врелом водом или насилно гутање (на пример, прање уста деци сапуном или приморавање деце да гутају љуте зачине). Став Комитета Уједињених нација за права детета, изражен у наведеном општем коментару, јесте да је телесно кажњавање, без изузетка – понижавајуће. Осим тога, постоје и други нефизички облици кажњавања који су такође окрутни и понижавајући и самим тим у супротности са Конвенцијом, као нпр. кажњавање којим се деца омаловажавају,

понижавају, клевећу, доводе у ситуацију да испаштају за туђу кривицу, угрожавају, плаше или излажу подсмеху других. И у Општем коментару број 8 истиче се да се телесно кажњавање и други окрутни или понижавајући облици кажњавања деце одвијају у многим срединама, укључујући и дом и породицу, у свим облицима алтернативне бриге о деци, школама и другим образовним институцијама и у оквиру правосудног система – као део казне коју је прописао суд и као облик кажњавања у казним и другим институцијама – у ситуацијама где се деца користе као радна снага, и у заједници (UNCRC, CRC/C/GC/8, para. 11–12).

Иако општи коментари уговорних тела у принципу немају обавезујућу снагу, они су и те како значајан механизам за тумачење и примену правних норми и правних стандарда у земљама чланицама конвенција чију примену надзиру. Штавише, они представљају кључни инструмент за праћење примене конвенције и оцену поштовања тј. испуњавања обавеза држава чланица преузетих њеном ратификацијом.

ЗАКЉУЧАК

Несумњиво је да телесно кажњавање деце представља кршење њихових елементарних права, првенствено права на поштовање људског достојанства и на неповредивост физичког интегритета. Када говоримо о телесном кажњавању деце, неизбежно говоримо о злоупотреби моћи. Доказано је да изложеност телесном кажњавању негативно утиче како на психофизички, тако и на друштвени и морални развој детета и да има и социолошке и психолошке и здравствене, правне, етичке и друге импликације. Стога је телесно кажњавање деце постало важна тема у политичком и правном дискурсу, како у свету тако и у Србији.

Иако у делу домаће јавности, па и на нивоу неких тела задужених за праћење стања у области људских права и права детета, постоје гледишта о томе да „физичко кажњавање деце и даље није законом забрањен начин васпитања” (Stevanović 2006, 299; Panov 2015, 198; Zaštitnik građana, 161-7/17, 54; 161-3/18, 30), односно да је у Србији дозвољена „разумна и умерена примена телесних казни према деци” (Mijović 2018, 326), такав

закључак се на основу укупне анализе домаћег законодавства не може потврдити. Критичка анализа домаћих прописа упућује на закључак да је у правном систему Републике Србије забрањен сваки вид физичког кажњавања и свих других облика насиља над децом, без обзира на то у ком се контексту оно испољава и ко су починиоци (Vučković-Šahović i Petrušić 2015, 138; Ćorović 2012, 216). То превасходно произлази из Устава Републике Србије којим се гарантује неповредивост физичког интегритета. Устав изричито прописује да нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, те да су сви дужни да поштују и штите људско достојанство. Забрану телесног кажњавања прописује и КПД, међународноправни акт који је, ратификацијом, постао саставни део нашег правног поретка, а ближе објашњење поступака који представљају кршење те забране садржи Општи коментар број 8, који се односи на заштиту детета од телесног кажњавања и осталих окрутних или понижавајућих облика кажњавања, а који представља својеврсан инструмент за правилно тумачење и примену КПД. Поред тога, ПЗ-ом је прописана експлицитна забрана родитељима да дете подвргавају „понижавајућим поступцима и казнама које вређају људско достојанство”, као и дужност родитеља да дете штите од таквих поступака других лица. Експлицитна законска забрана подвргавања детета понижавајућим поступцима и казнама које вређају људско достојанство не може се тумачити на начин који не укључује забрану телесног кажњавања детета. Напротив. Свако телесно кажњавање је понижавајуће само по себи. Ако пропис тумачимо у целини, системски, тада морамо имати у виду и то да се наношење или покушај наношења телесне повреде, па и сама претња, односно изазивање страха претњом наношења телесне повреде, према ПЗ сматра насиљем у породици, које је изричито забрањено. Коначно, ако пођемо од Уставом утврђеног начела јединства правног поретка (Ustav Republike Srbije 2006, čl. 4. st. 1) и притом имамо у виду све напред наведено, не може се извести другачији закључак до да је телесно кажњавање деце у породичном законодавству Србије забрањено. Поред наведеног, злостављање и насилно понашање у установама за смештај деце без родитељског старања забрањују прописи у области социјалне заштите, док прописи у области система образовања и васпитања садрже

експлицитне одредбе о забрани физичког кажњавања деце и ученика у школама и предшколским установама. Забрана се, сагласно ЗУСС, односи и на ученичке домове.

Међутим, у домаћем законодавству заиста постоји проблем и он се, са једне стране, огледа у терминолошкој недоследности, а са друге – у недостатку прецизних законских дефиниција појмова који су у вези са забраном телесног кажњавања деце, као што су: „понижавајуће поступање”, „казне које вређају људско достојанство”, „злостављање”, „физичко злостављање”, „примена насиља” и др. Уз то треба додати и становишта која родитељска овлашћења схватају као посебан основ искључења противправности када је у питању примена телесних казни.

Иако Устав гарантује неповредивост физичког интегритета и прописује забрану понижавајућег поступања или кажњавања, чињеница да законом није јасно и недвосмислено утврђена садржина нити успостављена граница између појмова који се користе у нормирању тј. обезбеђивању наведених уставних гаранција и забрана, утиче на то да се у примени прописа појављују различита тумачења, те да се традиционална пракса васпитавања деце „батилама”, ипак, не санкционише (Zaštitnik građana, 3411-69/19, 5, 26).

Изостанку адекватне реакције надлежних органа и установа на телесно кажњавање деце, свакако, доприносе и различита схватања стручњака, и то не само правника, већ и социолога, па и психолога и педагога, који се често у судским поступцима налазе у улози вештака или непосредно суделују у поступцима пред органом старатељства, у којима се разматрају сложена питања заштите дејјих права. Поједини стручњаци истичу да је телесно кажњавање само један од облика дисциплиновања деце и да се телесна казна и физичко злостављање не могу никако поистоветити, мада се инсистира на томе да телесно кажњавање не сме бити доминантан начин васпитавања детета, да мора бити „разумно”, односно да се може применити само „у крајњој нужди”, да се притом морају имати у виду различити показатељи, као што су узраст детета и начин кажњавања, тј. врста ударца, део тела детета који је ударен, временски однос са прекршајем, да ли је ударац праћен

објашњењем, да ли је дете било упозорено да ће бити телесно кажњено, учесталост примене, да ли се телесна казна извршава у приватном окружењу и слично – да би било санкционисано (Milivojević 2011). Други, пак сматрају да су такве тврдње „сасвим произвољне и обмањујуће” (*Kontrapress* 2014).

Стога и не чуди што је Комитет Уједињених нација за права детета, разматрајући Други и Трећи периодични извештај о примени Конвенције о правима детета у Републици Србији, у својим закључним запажањима изразио забринутост због тога што је „пракса телесног кажњавања деце дозвољена у кући и наставља да буде широко прихваћена у друштву као средство дисциплиновања деце, а није до сада изричито забрањена законом” (Committee on the Rights of the Child, CRC/C/SRB/CO/2-3, para. 34).

Република Србија је потписница *CRC*, а многе обавезе које произлазе из *CRC* и које се односе на заштиту детета од насиља и експлоатације имају директне импликације на обезбеђивање правилног и потпуног развоја деце. Право детета на правилан и потпун развој (PZ 2015, čl. 62. st. 1) има карактер најопштијег принципа који прожима примену свих других права детета. Сва друга права детета и обавезе родитеља (и других лица која у одређеним случајевима имају одговорност према детету) морају се вршити тако да имају за циљ правилан и потпун развој детета. Притом, мора се имати у виду и то да правилан и потпун развој мора да обухвати оптималан ниво услова за живот и развој детета у детињству, укључујући физички, али и ментални, духовни, морални, психолошки и социјални развој детета, јер само на тај начин развој детета може да буде усклађен са захтевом за поштовање људског достојанства и само тако дете може постати потпуна зрела личност. Кључну улогу у обезбеђивању оптималних услова за развој детета имају његови родитељи, у оквиру сопствених способности и финансијских могућности, али и други чланови породице, као и друга лица која су, по неком другом ваљаном правном основу, одговорна за дете (хранитељи, старатељи, наставници, васпитачи), а држава је обавезна да им у томе пружи сваку могућу помоћ (Draškić 2006, 84, 85).

Физичко кажњавање деце несумњиво представља повреду права детета на правилан и потпун развој, на поштовање његовог физичког интегритета и људског достојанства. Уз то, оно у многим случајевима може да угрози дечје право на здравље, па и право на живот. Васпитавање путем телесног кажњавања може озбиљно да науди изградњи вредносног система детета, јер представља својеврсан модел понашања који се детету нуди у породици и упућује на то да је насиље прихватљива и одговарајућа стратегија за разрешавање сукоба. Усвајање таквих етичких ставова коначно штети друштву.

Прописивање експлицитне забране телесног кажњавања деце у законодавству Републике Србије које уређује права детета,¹¹ ипак, изгледа представља нужност у датом друштвеном контексту. Изричита законска забрана телесног кажњавања представљала би пут и начин за отклањање погрешних ставова и уклањање погрешне праксе, јер би у том случају починиоци, они који крше забрану, били изложени вођењу одговарајућих поступака (судских и/или управних) и изрицању одређених мера, без изузетка. Треба имати у виду да то подразумева (захтева) и прецизно законско дефинисање, као и прецизно и пажљиво разграничење кључних појмова који се користе у разради уставних гаранција и забрана, у првом реду разграничење појмова физичког злостављања и телесног кажњавања,¹² али и редеофинисање породичноправних института попут надзора над вршењем родитељског права и лишења родитељског права. Лишење родитељског права сматра се најјачом и крајњом мером задирања државе у породичне односе, јер у суштини производи прекид односа родитеља и детета. Ниједна законска процедура нема тако дубоке и

11 Право место могао би да буде закон који је у припреми – Закон о правима детета и Заштитнику права детета.

12 Код формулисања норме, треба имати у виду и недопустиво лоше одредбе садржане у чл. 2218. Преднацрта грађанског законика, у обе предложене варијанте. Наиме, у наведеном документу се у вар. 1 прописује да је изричито забрањено свако злостављање детета, а нарочито физичко кажњавање, док се у вар. 2 прописује да није дозвољено злостављање детета, а нарочито непримерено физичко кажњавање. На предложени начин се, у првој варијанти, свако физичко кажњавање изједначава са злостављањем детета (што је у досадашњој пракси детектовано као проблем због ког се телесно кажњавање суштински није санкционисало), док се, према алтернативном решењу, са злостављањем изједначава „непримерено физичко кажњавање” (што, *a contrario*, отвара простор „примереном физичком кажњавању”). Будући да је недавном одлуком Владе расформирана Радна група која је радила на припреми наведеног документа, за очекивати је да ће се његова садржина свакако мењати у ближој или даљој будућности.

дуготрајне последице на породице као што је поступак за лишење родитељског права. Стога и не чуди што је њена примена у пракси сведена на најтеже случајеве физичког злостављања деце, али нема оправдања за изостанак других, мање радикалних породичноправних и социјалних мера ради сузбијања раширене праксе телесног кажњавања деце.

Сасвим је јасно да је питање (не)допуштености васпитавања деце путем телесног кажњавања сложено и контраверзно правно, законско, етичко и стручно питање. И то не само за правну струку, већ и за социјалне и друге стручне раднике који раде у систему социјалне заштите, за педагоге у школама и за стручњаке менталног здравља, који учествују у различитим процедурама заштите дечијих права. За очекивати је да би експлицитна законска забрана примене телесног кажњавања деце, поред испуњавања захтева и препорука Комитета који прати спровођење *CRC* и међународних обавеза које је наша земља њеном ратификацијом преузела, свакако имала и одређене правнопедагошке и социјалне ефекте, односно допринела би промовисању позитивног, ненасилног модела подизања и дисциплиновања детета, што би, у крајњем, требало да води ка изградњи ненасилних модела понашања у нашем друштву, генерално.

Ипак, сама норма није довољна. Она ће остати „мртво слово на папиру” ако свим другим средствима, на свим пољима и у свим аспектима друштвених односа не унапредимо културу понашања и опхођења једних према другима.

РЕФЕРЕНЦЕ

Committee on the Rights of the Child, *CRC/C/SRB/CO/2-3*, Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Serbia, 3 February 2017.

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, also known as the *European Convention on Human Rights* [ECHR], 4 November 1950, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16.

Convention on the Rights of the Child [CRC], 20 November 1989, UNTS 1577, I-27531.

Ćorović, Emir. 2012. „Sporni oblici disciplinskog kažnjavanja dece: da li je reč o osnovu isključenja protivpravnosti krivičnog dela ili nasilju nad decom?” *Crimen* 2: 211–221.

Draškić, Marija. 2006. „Usklađenost domaćeg prava sa standardima Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na član 8. Evropske konvencije.” U: *Pravni kapaciteti Srbije za Evropske integracije*, ur. Stevan Lilić, 64–111. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

International Covenant on Civil and Political Rights [ICCPR], 16 December 1966, UNTS 999, I-14668.

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights [ICESCR], 16 December 1966, UNTS 993, I-14531.

International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect [ISCPAN]. 2003. *Intersectoral Approach to Child Maltreatment*. Warsaw.

Išpanović-Radojković, Veronika, Tanja Ignjatović, Ranka Vujović, Ivana Stevanović, Jelena Srna, i Nevenka Žegarac. 2006. *Priručnik za primenu Opšteg protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja*. Beograd: Centar za prava deteta.

Kontrapress. 2014. „Otvoreno pismo javnosti – Upozorenje stručnjaka: Milivojević nije ni psiholog ni pedagog.” 11. decembar 2014. <http://kontrapress.com/print.php?url=Upozorenje-strucnjaka-Milivojevic-nije-ni-psiholog-ni-pedagog>.

Krivični zakonik [KZ], „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 i 35/19.

Lukić, Radomir, Budimir Košutić, i Dragan Mitrović. 1999. *Uvod u pravo*, 13. prošireno i dopunjeno izdanje. Beograd: Službeni list SRJ.

- Mijović, Svetlana. 2018. „Telesno kažnjavanje dece sa aspekta porodičnog i krivičnog prava – (ne)pomirljivi tonovi.” *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 66 (3): 316–347. doi: 10.5937/AnaliPFB1803316M.
- Milivojević, Zoran. 2011. „Telesno kažnjavanje dece – da, ali razumno.” *Nova srpska politička misao*. 10. septembar 2011. <http://www.nspm.rs/kulturna-politika/telesno-kaznjavanje-dece-da-ali-razumno.html?alphabet=1>.
- Panov, Slobodan. 2015. *Porodično pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Porodični zakon [PZ], „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 18/05, 72/11 – dr. zakon i 6/15.
- Pravilnik o postupanju ustanove u slučaju sumnje ili utvrđenog diskriminatornog ponašanja i vređanja ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti, „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 65/18.
- Pravilnik o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 46/19.
- Stevanović, Ivana. 2006. „Zaštita dece – žrtava zlostavljanja i zanemarivanja i Porodični zakon Republike Srbije.” U *Novo porodično zakonodavstvo*, ur. Zoran Ponjavić, 295–306. Kragujevac: Pravni fakultet u Kragujevcu; Centar za porodično pravo.
- Straus, Murray A., and Denise A. Donnelly. 2017. *Beating the Devil Out of Them: Corporal Punishment in American Families and Its Effects on Children*, 2nd ed. New York: Routledge.
- United Nations Children’s Fund [UNICEF]. 2002. *Implementation Handbook for The Convention on the rights of the child*. Geneva: UNICEF Regional Office for Europe.
- United Nations Children’s Fund [UNICEF]. 2007. *Implementation Handbook for The Convention on the rights of the child*. Geneva: UNICEF Regional Office for Europe.

- United Nations Committee on the Rights of the Child [UNCRC], CRC/C/GC/8, General comment No. 8 (2006): The Right of the Child to Protection from Corporal Punishment and Other Cruel or Degrading Forms of Punishment, 2 March 2007.
- United Nations General Assembly [UNGA], A/RES/1386(XIV) (1959), Declaration of the Rights of the Child, Adopted unanimously by all 78 Member States of the United Nations General Assembly at its 14th Session, on 20 November 1959.
- United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights [OHCHR]. 2017. "CRC – Convention on the Rights of the Child. General Documentations and Consideration of State Reports: Antigua and Barbuda, Bhutan, Cameroon, Lebanon, Mongolia, Qatar, and Romania." *United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights*. 75 Session (15 May 2017 – 02 Jun 2017). https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=1100&Lang=en.
- Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 98/06.
- Vlada Republike Srbije [Vlada], Zaključak 05, Broj: 5196/2005, Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, Beograd, 25. avgust 2005.
- Vučković-Šahović, Nevena, i Nevena Petrušić. 2015. *Prava deteta*. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu.
- Vujović, Ranka, i Ivana Stevanović. 2011. „Uloga pravnog sistema u zaštiti deteta od zlostavljanja i zanemarivanja.” U: *Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja – Primena Opšteg protokola*, ur. Veronika Išpanović-Radojković, 142–161. Beograd: Centar za prava deteta.
- Vujović, Ranka. 2019. *Lišenje roditeljskog prava*. Beograd: Službeni glasnik.
- World Health Organization [WHO], WHO/HSC/PVI/99.1., Report of the Consultation on Child Abuse Prevention, Geneva, 29–31 March 1999.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja [ZOSOV], „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 88/17 , 27/18 – dr. zakon , 27/18 – dr. zakon i 10/19.

Zakon o parničnom postupku [ZPP], „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 72/11 , 49/13 – US, 74/13 – US, 55/14 i 87/18.

Zakon o socijalnoj zaštiti [ZSZ], „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 24/11.

Zakon o učeničkom i studentskom standardu [ZUSS], „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 18/10 , 55/13, 27/18 i 10/19.

Zaštitnik građana Republike Srbije [Zaštitnik građana], 161-7/17, Redovan godišnji izveštaj za 2016. godinu, Beograd, 15. mart 2017.

Zaštitnik građana Republike Srbije [Zaštitnik građana], 161-3/18, Redovan godišnji izveštaj za 2017. godinu, Beograd. 15. mart 2018.

Zaštitnik građana Republike Srbije [Zaštitnik građana], 3411-69/19, Redovan godišnji izveštaj za 2018. godinu, Beograd. 15. mart 2019.

Ranka Vujović*

Republic secretariat for legislation

PROHIBITION OF CORPORAL PUNISHMENT OF CHILDREN IN SERBIA

Resume

Considering the Second and Third Periodic Report of the Republic of Serbia on the exercise of the rights of the child as guaranteed by the Convention on the Rights of the Child, the United Nations Committee on the Rights of the Child submitted to our country 41 recommendations for the promotion of children's rights, including a recommendation on the explicit prohibition of the corporal punishment of children. The recommendation suggests the need to explicitly prohibit corporal punishment of children by law, to monitor and enforce this prohibition in all environments, and to promote positive, nonviolent and participatory methods of education through awareness raising.

The issue of the admissibility of corporal punishment of children has long been a topic on which there is no consensus in the domestic general and professional public, and the aforementioned recommendation also raises the question of the degree of compliance of local regulations on the rights of the child with international standards and practice in the field among experts who believe that corporal punishment of children is absolutely unacceptable. While some consider that the local legal framework for the prohibition of child abuse and neglect is quite satisfactory and that the Republic of Serbia, in compliance with the obligations undertaken by signing, ratifying or acceding to numerous international human rights and child rights treaties, has harmonized its domestic legislation in this matter with the required international standards, at the level of individual institutions and bodies responsible for monitoring the situation in the field of human rights and the rights of the child there is the view that in our country the corporal punishment of children is still not forbidden by law.

* E-mail address: ranka.vujovic@gmail.com

A critical analysis of applicable regulations in the Republic of Serbia regulating the rights of the child to dignity and physical integrity in all relevant areas (family relations, social protection, education, student standard, health, etc.) suggests that legal terminology, or more precisely the lack of precise legal definition key terms, such as: “physical punishment”, “physical abuse”, “violation of dignity”, “humiliating treatment”, etc., leads to different interpretations of the permissibility of corporal punishment, and therefore, an interpretation emerges, as the dominant one, according to which in the Republic of Serbia corporal punishment of children by parents for the purpose of education is allowed, if it is not humiliating and does not hurt the human dignity of the child.

As education through corporal punishment can seriously harm the establishment of a child’s value system because it represents a model of behavior offered to the child and suggesting that violence is an acceptable and appropriate strategy for resolving conflict in society, adopting such ethical views is very detrimental to the community. Therefore, prescribing an explicit ban on corporal punishment of children in domestic legislation governing the rights of the child is still a necessity. Not only that. In formulating future norms, attention should be paid to the issue of definitions and delineation of key terms, in order to avoid identifying corporal punishment with child abuse, which has so far been identified in practice as a problem.

Keywords: child rights, parental rights, dignity, physical integrity, corporal punishment, humiliating treatment and punishments, abuse*

* Овај рад је примљен 9. децембра 2019. године, а прихваћен на састанку Редакције 4. јуна 2020. године.